

„SLOVANSKA KNJIŽNICA“.
Snopič 16. V Gorici, 5. maja 1894. Cena 12 kr.

Turopoljski top.

Povest. — Hrvaški spisal *August Šenoa*.

Poslovenil

Peter Medvešček.

Dvoboj.

Iz zapiskov prijateljevih.

(Spisal *Svatopluk Čech*, poslovenil *J. M. Frankovskij*).

Tisk. in zal. „Goriška tiskarna“ A. Gabršček.

IM = 030002255

Turopoljski top.

Hrvaški spisal Avgust Šenoa.

Poslovenil Peter Medvešek.

1.

„Ne, ne in ne! pravim ti. Iz te moke ne bo kruha, nikdar ne. Dictum, factum et perfectum. — Če tudi se posvetiš, ti Jelica in mladi Ferketič nikdar ne bosta svoja, pa Bog!“ Tako je grmel gospod Ištvanich, trebušat starec, nagrbančenega lica, rdečega nosu in hodil semtertja po sobi, pihal od jeze kakor kovaški meh, bil s petama ob čisti, s peskom posuti pod. Sive brke so se mu naježile kakor razdraženi mački, pesek mu je škripal pod nogama, a očesi se mu svetlili, kakor zvezdi; celo telo nad trebuhom se mu je zibalo semtertja, roki je zdaj sklepal, zdaj vtikal v žepova, zdaj zopet pomikal zlatom vezeno kapico na desno, pa na levo stran. Vse je kazalo, da je gospod Ištvanich zelo jezen. To je gotovo opazila tudi ona lepa glavica, katerej so šle zgornje besede, zato je očetovo grmenje prenašala kaj tiho, le zdaj pa zdaj se je slišalo zamolklo njeno ječanje in s povešeno glavico je molče likala perilo. No videlo se jej je, da jej poka srčece, ker so jej padale de-

bele solze raz lice na likalnik, da so se glasno cvrle.

„Hm!“ nadaljuje stari gospod skoro sam za-se — „hm, to so otroci, to so časi. Jaz — a jaz nisem ženska glavica — kako sem jaz stariše ubogal, pa sem imel že brke in tudi brado! A zdaj se že frajlice v hlačicah puntajo. O tempora, o mores!“ zakima z glavo stari gospod, uto-laži se nekoliko z debelim ščepcem iz zlate to-bačnice, gromovito kihne, da se je Jelica stresla kot listič ob vrtincu in komaj spregovorila: „na zdravje, tatek!“

„Hvala Jelica!“ zamrmra nekako potolažen Istvanič; mrklo lice se mu malo razjasni, koraka po sobi vedno hitreje, nekajkrat se odkašlja ter konečno obstane pred Jelico, ki je vzdihovaje še vedno likala.

„Hm!“ reče zopet stari gosjak, „ecce haec-ce, vidiš jo, kako frajlica moje bele srajce s sol-zami škropi kot jesenski dežek otavo. Hm! ali jo vidiš — a zakaj? — da bi bilo vsaj vredno! — ali za takim vetrnjakovičem, za takim domišljivcem — za Ferketičem — za, Bog mi odpusti — ilir-skim steklišem. O, jaz vem, da so ti njegove črne brke dražje nego sivi lasje tvojega starega očeta, to vem jaz dobro! O, da ti stari oče“ — nadaljuje vedno glasneje — „ki te je rodil in odgo-jil, kateri te živi in oblači, da bi stari oče tvoj bolehal, da bi umiral, ne bi Jelica toliko javkala,

kakor javkaš, kadar se gospodič Ferketič prehladi. Ali je to lepo, ali je to pošteno?“

„Nekdaj je vsaka poštena deklica čakala, da so jej stariši rekli: „Drago dete, ti vzameš tega ali onega poštenega mladiča“, a zdaj — zdaj, Bog nam grehe odpusti, deklica ne zna še poštene juhe skuhati, pa jej oči že uhajajo tja, kjer bi pamet ne smela biti še v snu ne. Zdaj so vse svoje volje, svoje glavice. Pa, no, da je to za koga, ali za Ilirčevega sinu, za mladega Ilirca! — Molči, ne govori mi, nesrečno dete, vem, da imaš vsakovrstnih zagovorov, tega blaga ima ženski jezik poln koš za jeden groš; vem, da hočeš svojega preljubljenega in presladkega srčka olepšati kakor bistrisko Mater Božjo; prav pravi naš pregovor: „Kdor se v koga zateleba, misli, da je angelj z neba“. Jaz sem ti že stokrat rekel, kakó me je ta stekliš nesramno v gostilni coram publico osramotil; to je bila, Bog daj njegovi duši dobro, velika lopovščina. A mladi, — misliš, da bode mladi boljši? Kam more pasti jabolko, kakor pod jablano; kaj rodi mačka drugega, kakor le mačko? Stari je bil rdečekapec, to bo tudi mladi in zato je prav, da vidijo gospodje Ilirci zdaj sami, da je v hiši hrvaški vsakdo drugi gospodar, samo Hrvat ne. A ti vsega tega ne vidiš, nesrečno dete?“ — dostavi gospod Istvanič, sklene roki na trebuhu in povesi glavo na levo. Mlada, videč, da se je tata spustil v dolgo dokazovanje, v katerem se je vsa

njegova jeza ohladila, ohrabri se nekoliko, ovije se okoli tatka in nekaj z jokom, nekaj s smehom prične pobijati njegovo politiško razlaganje.

„Ali dragi tatek!“ — spregovori in privzdigne lepo svojo glavico, „jaz ne vem, kaj so Ilirci, kaj Madjaroni, jaz ne razumem vse te visoke stvari, samo to znam, da je Vladko pošten človek in da ga jaz rada imam, — oh!“ dodá živo in svitla solza uteče črnemu očesu, „prav rada ga imam, da ga ne morem pozabiti. Hotela sem te ubogati, tatek, Bog mi je priča, da sem hotela. Stokrat na dan sem si rekla: „Vladko je napačen človek, Vladko je hudoben človek, jaz nočem Vladka, jaz ga sovražim“. A kadar sem legla in zaspala, videla sem Vladka, da ga angelj vodi k meni, a angelj mi govori: „Jelica, Vladko je lep človek, Vladko je dober človek, ti imaš Vladka rada, ti ga ne sovražiš!“ Oh tatek, takrat sem tako srečna, tako srečna sem bila, kakor nikdar, a kadar sem se prebudila“ — na pol jokaje — „takrat sem jokala, ker vse to ni bila resnica. Jaz, jaz“, — reče mala in si s predpasnikom briše solzé, katere so vedno bolj zalivala oči, — „jaz si ne znam pomagati!“

V začetku se je starec nekoliko mehčal, a ko je videl, da se mu srce topi, ohrabri se hitro, izvije se Jeli in zagrmi: „Ne, ne, in ne! prej „beam-terju“ negu Ferketiču — tiho! ne besedice več! Pojdi v kuhinjo — pripravljaj večerjo — pride

gospod župnik v goste“. Ištvanich se obrne, a Jelica z novim gromom oplášena odide tiho iz sobe in joče.

Starec je zopet korakal po sobi. „Naturam expellas furca“ — mrmra, naposled meša po žepu in obstoji, nagne glavo, kakor da nekaj premišljuje ; — nakrat vzdigne jezo glavo, udari z nogo, rekoč : „Ne“ !

Na to zopet sede, da bi pregledoval račune ; ne vem, ali so bili računi tako zmedeni, ali niso bili naočniki za nič, on ti vrže od sebe račune in naočnike in mrmra : „Hm, vražja komedija !“

Vse to se je vršilo v dvorcu plemiča našega slavnega Turovega polja. Ištvanichi so bili dovolj premožni in od starih časov plemiči. Jelkin oče je hranil v hrastovi omari „literas armales“ od kralja Andraža blagega spomina. Bil je pošten človek, dober, trd Hrvat, tako trd, kakor oni peteri bratje, ki so hrvaški narod dovedli v lepo sedanjo domovino. Bil je Ištvanich tudi bistra glavica in za mladih dnij dober govornik.

Na gimnaziji v Zagrebu ni bilo ne v govoru, ne v pismu boljšega latinca. Nikdo ni znal napravljati tako gladkih distihov, nikdo kovati in gladiti tako zapletenih perijod kakor Ištvanich, a peroracije njegove so bile povsod na glasu. Profesorji so ga odlikovali, druga gospoda ga je hvalila in celo stari pedel je večkrat rekel njegovemu očetu : „Clarissime, naj mi verujete. Cicero ni znal tako

lepo perorirati, kakor vaš mladi gospod“. Staremu je to seveda delo dobro. Ta retoromanija ni minila Istvaniču tudi pozneje in tudi hrvaški govorč je večkrat svoj govor belil z latinskimi ocvirki. Jaz sem vse to opustil, ker vem, lepa čitateljica, da ti že presedajo mnogi naši klasiki s svojo klasikomanijo. Njegovi stariši so želeli, da bi postal duhovnik: in res Istvanič je vstopil v „črno šolo“. Tako je storil tudi njegov prijatelj in sosed, Vladkov oče Ferketič.

Ne Istvanič ne Ferketič nista bila baš velika svetnika, no prvi in drugi sta bila dobra dijaka tudi po današnjih pojmih eo ipso kandidata kakega kanonikata: roditelji so ju k temu prigovarjali, Istvanič je celo mislil, da bode kot duhovnik mogel še najbolje pokazati svojo ciceronsko zmožnost, a Ferketič je posnemal svojega Oresta t. j. Istvaniča. Ta je svoje tovariše obsipaval s teologiškimi disertacijami in pridgami in to takó vneto, da so se tovariši in tudi sam Ferketič uklanjali njegovemu grmenju in da je naš mladi Chrisostom moral narejati loncem oči, nosove in brke in lončeni skupščini — kadar ni bilo drugih poslušalcev — razlagati svojo modrost. No, neme lončene glave so stale tako mirno na praznih šolških klopeh, tako malo so se zmenile za Istvaniča, da jih je ljut kakor Gideon razbil s pestjo.

Dokler so zemljeni lonci dovajali retoriko mladega Istvaniča ad absurdum, prepriča se njegov

prijatelj, da je lepše biti za magistra lepih znanostij in umetnostij nego za doktorja svete teologije. Ne mislim tukaj na „idejo absolutne lepote“ nemških dlakocepilcev, ampak na ono praktiško estetiko, ki ima na Hrvaškem zeló čestitih predmetov. Ta estetiška iskra pokazala se je v začetku le malo vsak četrtek, ko so hodili kleriki na sprehode, a pozneje se je pokazala očitno in to prav tragikomično.

Ferketiča so zasačili na neki maškaradi, ko je v podobi živega vruga cmoknil v lepe ustnice prav neteološki neko frajlico ter je zaradi tega dobil consilium abeundi, t. j. zapodili so ga.

In Ištvanich? Tudi on je videl, da zlato seme njegove retorike v črnej šoli ne pada v plodno zemljo, ampak vse na skalo, tudi njemu se je zdelo, da bi mu bolje ugajale zagrebske deklice in bukovška kapljica kakor sveti očetje in semeniška juha. In kakor je bil šel v semenišče Ferketič zaradi Ištvanicha, tako je šel iz njega Ištvanich radi Ferketiča. Glejte, čitateljice moje lepe, zopet živ dokaz o goli resnici: „Ženska je živ vrag“.

Ni samo taka vražja glavica s svojo lepoto premenila Ferketiča v resničnega vruga, ki je tudi svojega prijatelja zapeljal v tanke mreže milokrvnih vražičev. Kakor se samo po sebi razume, postala sta naša dva mlada exklerika jurista, ker v istem času ni vladala med hrvaško mladino ona filologomanija, kakor dandanes.

Skupaj sta sedela, skupaj cenzurirala, skupaj postala županijska magistratualca, in ko sta jima roditelja umrla, sta zopet skupaj kakor soseda na svojih posestvih gospodarila. No, da bo za koga gospodariti, vpregla sta se oba prijatelja v oni jarem, ki se eufemistiški imenuje „sladki“, a v resnici je večkrat zelo kisel. Pri obeh se mora reči, da je bil sladak. Posledica temu je bil pri Ferketiču Vladko, pri Išvaniču Jelica. Prvi je imel v času, v katerem se začanja naša povest, t. j. v jesen leta 1850., sedem in dvajset, druga osemnajst let.

No, kakor ste že poprej slišali, ni vladala med obema hišama sloga do konca. Kakor se je bila dežela razdelila v dve stranki, v ilirsko in madjaronsko, tako sta se tudi Išvanič in Ferketič razdvojila. Prvi je bil, kakor večina Turopoljcev, unet Madjaron, drugi pa gorak pristaš Ilirstva. Prvi je bil bolj konservativec, ki se je posebno jezil na nesrečne ilirske novotarce, kateri so hoteli popolnoma odstraniti naš krasni latinski „narodni“ jezik, za kateri je starec neki celó prelival gorke solze; drugi bolj poetiške narave, sprejel je novo evangelje posebno radi tega, ker mu je v tem bila učiteljica lepa Ilirka — mati Vladkova. Tako je nastala iz sloge nesloga, iz prijateljstva sovraštvo, iz nizke vrzeli med Ferketičevim in Išvaničevim vrtom nastal visok lesen plot. V madjarski kazini je bil Išvanič najhujši, v dvorani Ferketič najgorji,

v skupščinah je Ištvanich dokazoval v najzeleneji suknji vse črno, a Ferketič v najbolj rdeči surki je ugovarjal, da je vse belo, no skratka Ferketič in Ištvanich gledala sta se tako, kakor pes in mačka. A vsega tega še ni bilo dovolj. Prišla je katastrofa — strašna katastrofa, ko je hrvaška jeza še bolj razdvojila turopoljske Montekoviče in Kapuletoviče. Bila je restavracija, tekmovanje na smrt med Madjaroni in Ilirci. „Jutri“, — reče pred tim dnevom Ištvanich v madjarskej kazini — „jutri hočem jaz zasoliti tim steklišem“.

„Jutri“, — reče Ferketič isti večer v dvorani — „jutri moramo sleči kožo tim napihnjenim žabam“.

Bila je restavracija — kakor razljučeni vetrovi, kakor grom na nebu, kakor ognjenik, kakor rohneči morski valovi — kakor sodnji dan.

Kakor bog Neptun quondam gospodar valovitega morja, kakor Mojzes nad izraelskim ljudstvom, — tako se prikaže nad skupščino na stolu — osoren Ištvanich. Govoril je, ne grmel je. Nikdar se niso združile v dolgih perijodah fraze tuskulanskega advokata z artikuli slavnega očeta tripartita, nikdar se ni združil cvet vile latinske s hrvaščino takó, kakor v penečih ustah turopoljskega Demostena. Kakor nekđaj na zemljene lonce, tako so letele strele njegove na rdečekapce. Ali, prav takrat, ko je bila njegova grmeča ekspozicija vzkipela do vrhunca, priskočijo pod vodstvom Ferketiča ilirski privrženci, izpodbijejo našemu govor-

niku izpod nog čvetoronožni temelj — izpodmaknejo stolu, na katerem je stal Ištvanich, noge, a on telebne v prah na tla — vsa zgovornost je bila zastonj — zmagali so Ilirci.

Od takrat se Ištvanich ni pokazal več v javnosti, ampak zdravil si je razbiti nos in premišljeval o besedah sv. pisma: „Človek spomni se, da si prah in v prah se spremeniš“. Ali v njegovem srcu ostane tako neizbrisljivo sovraštvo proti Ferketiču, kakor je bila ostala neizbrisljiva zareza, praska na njegovem nosu. Ferketič in njegova žena sta umrla, a Ištvanich se ž njima ni pomiril in visok lesen plot je ostal na svojem mestu tudi tedaj, ko je Vladko, odpuščen od službe radi prevelikega rodoljubja, povrnil se na svoje imetje.

Kakor da te vidim, lepa čitateljica. Ti zevaš nad mojim nesrečnim peresom, kaj ne? Znam, da mladina hoče zopet kaj novega, znam, da ti raje slišiš, kako se mladi par ljubi, ne pa kako se starci sovražijo radi politike. Odpusti mi, ker sem zašel, ker sem tako jezičen. No, zdaj vsaj veš, kako sta Jelica in Vladko bila nesrečna.

II.

A kje sta se mlada dva spoznala? Jelica je bila v nekem zagrebškem zavodu, kjer se je učilo mnogo plesati, dovolj glasovirja, nekaj nemščine, malo francoščine, a nič hrvaščine. No, Jelica se — hvala Bogu — v tem krogu ni odtujila svojemu

narodu. Mati jej umré, a ona se povrne na svoj beli dvor, da bo gospodinjala.

Doma so francosko slovnico razjedle miši, nemščino je kmalu pozabila, — pozabila vso mestno modrost. Ali ne, — ni vse. Ni zabila dvoje črnih očes nad istimi brkicami, — ni zabila gospodarja istih črnih očij.

Ta podoba jej je ostala v srcu tako živa, kakor da jo je dobri Bog sam utisnil s svojim prstom.

Ta nesrečnež je bil zagrebški jurist, ta nesrečnež se je učil plesati v Jelkinem zavodu, ta nesrečnež — in tako dalje.

Preteklo je leto, pretekli ste dve, tri leta in Jelka je gospodinjala, — bila je prava rediteljica v Ištvaničevem domu, vesela kot pomladanski dan, zdrava kakor hrvaško grozdje, a čista kot božični sneg, le kakšenkrat — kakšenkrat vam je bila Jelica čudna, da jo je stari Ištvanič večkrat uprašal: „Jelica, kaj ti je?“ Včasih se je zamislila, nagnila glavico, vzdihovala — težko vzdihovala. A verujte mi, ne bilo bi lahko sešteti one vzdihljaje, ki so leteli z ravnega Turopolja iz Ištvaničevega vrta proti belemu Zagrebu. Blizu tri leta potem, ko se je bila povrnila domov, sprehajala se je Jelka zamišljena po vrtu.

Bila je nekako nemirna, a sama ni vedela zakaj, vedno je popravljala si zlate laske s čela nazaj, vedno so jej oči gledale okoli, že je bila več ko dvajsetkrat obhodila še precej širok vrt, pa je

vendar iznova začela tekati kakor v mraku mladi zajčki.

Po kosilu se je Jelica navadno tako sprehajala. Stari Istvanič je ta čas dremal pri „Wanderer-u“ ali pri „Gospodarskem Listu“ v stari naslanjaču, ali je zopet ogledoval Ferketičev dvor in zemljišče, katero bi se tako lepo združilo z Istvaničevim, ko bi le ne bilo madjaronstva in ilirstva.

Ta misel ga je večkrat mučila, a kakor se je predramil, bilo je vse pri starem, njegovo sovraštvo ni se uklonilo. Takrat je o tem posebno dolgo časa sanjal.

Glava mu je mirno počivala na prsih, roki ste se bili sklenili lepo na trebuhu, s prsti je večkrat gibal, da se je bliščeč kamen v velikem prstanu svetlil na solncu, lice se mu je hitro nasmehnilo, a dremajoče oči so včasih pogledale proti Ferketičevemu dvoru.

Zvedel je, da se je povrnil Vladko na svoje imetje, kjer ostane stalni gospodar; slišal je, da je Vladko pošten, da ljubi svoj narod tudi v hudih časih; videl je, da je Jelica dozorela za možitev, in baš je čital v „Gospodarskem Listu“ prav podučen članek, da majhno imetje ni veliko vredno, — vedno bolj se je smehljajal — ko sitna muha prileti na njegov nos, sede prav na ono brazgotino in ga močno piči.

„Ne“ ! zaupije zopet jezno in si tiplje brazgotino, „ne!“ In ko je bil že zadremal, slišati je bilo

nekolikokratni; „Ne!“ — incliti status et ordines — vražja muha! — „ne!“

Jelica ni vedela, da je došel Ferketič domov, temveč mislila je, da je še vedno uradnik pri „stat-halteriji“, da se šuli kje okoli kake mestne „frajlice.“

A videla je, kako je zjutraj dirjala kočija mimo Istvaničevih proti Ferketičevemu domu. Zato je tako nemirno hodila po vrtu. Da bi le vedela, kdo je sedel v onej kočiji, samo to da bi znala. Več kot devetkrat je vtrgala marjetico kraj steze in ji pulila peresce za perescem in uprašala tihoma: „Je li mlad, je li star?“ In kadar je peresce končalo z mladim, je ponavljala: „Ali se me spominja, ali ne?“ In kadar je končalo, da se je spominja, zopet: „Ali me ljubi, ali ne?“ — In ko je peresce na cvetu reklo, da ljubi, — oh tedaj je zardela v lice, kakor roža, ki je cvetela poleg nje; takrat jej je srcece bilo kakor očetova zlata ura.

Sključila se je mlada, poskočila je ter skoro pomastila svojo belo golobico, ki je letala za njo in se dobrikala svojeji gospodinji.

Ko jo zapazi, ujame jo z belima ročicama, stiska jo, gladi, poljublja jo, kakor da jej je najdražja stvar na svetu. „O! ti moja sirotica, jaz sem te skoro pohodila, — o zlato moje, da bi znalo, kako te srčno rada imam — in te tvoje črne oči — črne kakor —“ dalje ni govorila, ampak gorko poljubovala golobico.

A golobica je nekaj slišala, izvila se je Jelki in zletela v leskov grm pri plotu.

A Jelica? Ta stoji in misli.

Ako vse to ni resnica? Če laže cvetica? Oh, tedaj bi vse storila. Da bi človek mogel vsaj pogledati v drugi vrt. Tam se nekdo sprehaja. Ah, ta nesrečni plot, ta je visok, stoji tako trdno, tako neusmiljeno, kot sveti Miha pred rajem.

Morda ima kje razpoklino? Nima je. Dvojnati je. In čemu je ta budalost? Morda zato, da ne more sosed sosedu krasti jabolka? O ta plot, ta nesrečni plot!

In mladenka hodi okoli leskovega grma, a golobica blizu nje smukne skozi plot v sosedov vrt. Od deske je bil odpadel tolik kos, da je mogla golobica skozi luknjo.

Na drugej strani zalaja pes, a koj zakliče moški glas: „Hektor, kuš!“

„A!“ vzklikne tiho mladenka in se počasi bliža luknji.

„A!“ — vzklikne, ko je pogledala skozi luknjo. Zakaj? Kaj se je ustrašila? Tresla se je, žarilo jej je lice, a ni se ustrašila, ker klic je bil nekako vesel. Takrat, ko je ona pokukala skozi luknjo v Ferketičev vrt, uprlo se je v Ištvaničev vrt — nad črnimi brkami — dvoje črnih, gorečih, Jelici dobro znanih očíj.

Nema je stala, desno roko držala na srcu, z levico se opirala na deblice. Bila bi zbežala, a to

nesrečno grmovje je bilo tako gosto, tako se je zamotalo v njeno krilo, da ni mogla z mesta; drugače bi zbežala — o gotovo!

„A! — moja lepa soseda — moja nekdanja znanka!“ — pregovori z druge strani zvonki moški glas — „kaka nepričakovana sreča!“

„Oprostite gospod Vladko Ferketič!“ — odgovori Jelka boječe, oči upira v zemljo, — „moja golobica — šla je skozi to nesrečno luknjo — a tam na drugi strani sem slišala psa.“ —

„Morda vam je žal, da ste našli to luknjo v plotu? — upraša jo kaj nježno Vladko.

Mladenka privzdigne malo oči proti njemu, zarudi a spregovoriti ne more. „Vi mi nočete niti odgovoriti?“ — nadaljuje še bolj nježno Vladko.

„O! — prosim — dajte mi mojo golobico — prosim, —“ spregovori vsa zmedena deklica.

„Ali veste, zakaj priléta semkaj?“ — upraša Vladko in pokaže jej modrega goloba in belo golobico, katera je držal na roki.

„Res?“ — dostavi zamišljeno ona.

„Nate golobico! Vi se me niste nadejali?“

Molčala je ona hipek, težko vzdihnila in komaj:

„Ni — sem“ spregovorila in vzela golobico skozi luknjo iz Vladkovih rok.

„Ali se jezite, da sem prišel?“

„O ne!“ odgovori ona in gladi golobico.

„In da ostanem dalj časa?“

„Nisem jezna!“

„Ali ste pozabili poslednjo kadriljo, gospica?“ upraša jo živo Vladko.

„O nisem!“ ujunači se mlada živo, a hitro povesi žareče oči.

Videlo se je, da ta „nisem“ pomeni več nego „nisem“.

„Zdaj oprostite gospod!“ — dostavi ona — „jaz moram v dvor“.

In šla bi bila, ko bi ne bilo tega grmovja in še — nečesa.

„Počakajte hipček, lepa sosedica!“ prosi Vladko.

„Nekaj bi vas prosil. Dajte mi svojo golobico in jaz vam dam svojega goloba. Hočete?“

Počasi je povzdignila Jelka smehljajoče se oči, dolgo je gledala Vladka, a bila je tiho.

„Ali se pogostoma sprehajate po vrtu?“ upraša Vladko videč, da se je deklica zamislila.

„O, vsak dan po kosilu, prav tukaj — tu je meni najljubši kraj, — ker — ker je tukaj dovolj sence“, doda hitro deklica kakor prebudivša se iz snu. Približa se luknji, ogleda se in reče tiho: „in ker tata v tem času dremlje. — A zdaj moram —“

„A golobica?“ upraša Vladko.

„Nate jo!“ reče živo, ponudi mu golobico skozi luknjo in vzame goloba. Vladko jo prime za ročico, poljubi jo in upraša živo: „Jutri?“

Mladenka prikima „dà,“ izusti „z Bogom Vladko!“ in odleti kot strela z golobom proti domu.

Od tega dneva ni bila Jelica več prejšnja Jelica. Starega očeta ni smela niti pogledati. Včasih je na skrivaj pogledala vanj, a kadar se je njeno oko srečalo z njegovim, vsa je zardela. Vzdihnila je večkrat, govorila je malo, in kadar je govorila, bila je vsa zmešana.

Po vrtu se je sprehajala bolj pogosto nego poprej. Zdaj jo je tresla mrzlica. Kaj je boljšega, kot greti se v vrtu na solncu? Zdaj jej je vročina mamila glavico. Kje naj se ohladi, ako ne v vrtu — tam nekje okoli leskovega grmovja, v senci?

Oj slavček tenkokrili, ki se zibaš na brezovi vejici nad leskovim grmovjem, povej mi tvoje milo grlo, kaj šepeče, kaj se glasi za grmovjem? Morda golčé golobje? Ali se vetrič igra z listjem? Oj slavček, da bi imel dar govora, ali bi mi ne povedal, da se je tukaj združilo srce s srcem, da se tukaj ustna z ustni ujemajo? Vem, da bi mi!

Stari Ištvanich je dan za dnevom vedno bolj zmajal z glavo. Bil je prebrisan človek. A kako ne? Saj je bil zagrebški jurist, a to so vam ljudje izvedenci „in rebus amatoriis.“ In da ne bi zmajal z glavo? Mesto bele golobice je v hiši moder golob. Hm! saj se dandanes več ne gode čudeži. Na Jelkinem oknu stoji vsak dan lep šopek rmenih rožic, a v Ištvanichevem vrtu rasto le rdeče. Jednokrat je stresla Jelica solnico na potvico, a drugikrat sladkornico v juho. Malo je jedla, malo govorila, za mizico, kjer je šivala, se je večkrat

zamislila, celo zbodla se je pogostoma z iglo v prst. „Hm! To ne gre vse gladko!“ zakima starec in začne opazovati Jelko. Nekega dne pride vrtnar k staremu Ištvaniču. Bilo je deževnega dne popoldne.

„Naj mi oprostite Vaše gospodstvo, ali vrag naj ve, kaka coprnija je v vrtu“.

„Kje? Kaj?“ — upraša ga Ištvanič.

„E, tam za leskovim grmovjem, pri plotu. Grmovje je skrivljeno, vejevje polomljeno, trava pohojena, a v plotu je luknja“.

„Luknja? Velika?“ reče starec.

„Velika kakor krožnik! Lisica ni, ker ona zna lahko plaziti skozi grmovje. Človek, tat tudi ni, le vrag in vešče morejo prihajati skozi tako luknjo. Jaz pazim, logar pazi, a ni živega vruga ne. Zato sem prišel uprašat Vaše gospodstvo, kaj naj storim?“

„Hm!“ zamrmra stari gospod in vzame klubuk. „Pojdi, da vidimo to coprnijo!“

In šla sta v vrtu proti leskovju.

Med potjo je zapazil starec čudno stvar. Steza je bila vlažna, blatna. In glej! — v blatnej ilovici je vtisnjeno znamenje malih, majhnih nožic celo tja do leskovega grmovja — celo do luknje v plotu.

„Hm!“ mislil je starec, to ni lisica, niti vešča, pa tudi ne vrag. Lisica ima tace, vešča kopita, a vrag jedno in drugo! —

„Hm! Dobro je!“ reče vrtnarju. „Pojutršnjem ti povem, kaj je treba storiti s to coprnijo!“

Stari gospod se vrne v dvor, a vrtnar na delo.

Prišedši domov, natlači si pipo, sede za divan, kadi in ogleduje Jelkine nožice.

Ona je sedela za šivalno mizico. Na podnožnici ste jej počivali nožici v drobnih čeveljčkih. A na teli — joj in narobe — poznal se je sled nesrečne ilovice.

Starec je to opazil, a bil je tiho. Drugega dne po kosilu sede starec, da bi dremal. Mladenka ide na vrt.

Starec gre za njo, a po drugej poti. Deklica gre po učerajšnjem sledu malih nožic — v leskovo grmovje. Starec, prehodivši vrt po drugej strani, skrije se pod brezo. Slišal je govorjenje. „Ali se nisi učeraj prehladila, duša moja?“ sliši se glas, moški glas z druge strani.

„O nisem se, Vladko! Kadar grem h tebi, varuje me Bog“, odgovori Jelka.

„Koliko časa bo trajalo to naše govoričenje skozi plot?“ reče moški glas,

„Ah Bog ve!“ odgovori Jelka in vzdihuje, a lepa glavica se jej nagne na stran.

„Hm!“ „Vidiš vruga! — Prav sem rekel. — V tem grmu tedaj leži zajec. — Čakaj pasja noga!“ — mrmra starec pod brezo in počasi se odpravi domov,

Poklical je hitro vrtnarja.

„Štefič! Zvečer vzemi desko in močne žeblje, pa mi zabij to vražjo luknjo; ali si slišal?“

To kategoriško zapoved spremljal je stari gospod z debelim ščepcem tobaka.

D drugega dne po kosilu odide deklica v vrt. Kaj je našla, to veste. Jokaje vrnila se je v dvor, kjer jo je pozdravil oče z jezno peroracijo, katero ste slišali v začetku te povestice.

III.

Bilo je o solnčem zahodu. Lep večer je lahko padal na zemljico, kakor peresce rmenega cveta na zeleno travo. Beli dvorec, cvetoč vrt, stare vrbe, majhen potoček, vse je gorelo v večernih rmenih solnčnih žarkih. Modro nebo je vedno bolj temnelo: na desni strani je videti zagrebska, na levi okička gora.

Striček je čvrčal svojo večerno pesem, nad vodo se je zibal vodeni cvet, a okoli starih vrb pri potoku brenče komarji. Vse potihnuje. Le redko slišiš, kako kmečki vozovi, ki se vračajo iz mesta, ropočejo po slabi cesti, a gospodar pri-ganja: „No! hi! ho!“ Zdaj se oglasi za drenovo goščo čist in ljubeč glas, kakor bi angelji prepevali. Tam iz zelenja moli šilast zvonik župne cerkve. Zvoni: „Zdrava Marija“.

Na oknu zgornjega nadstropja v dvorcu sloni stari Ištvanich gologlav in gleda za Jelko. Ona gre hitrih korakov prek dvorišča v vrt. Nekolikokrat švignile ste jej solzni očesci proti nesrečnemu plotu. Mladenka vzdihne in gre na desno k vrzeli, od-

koder se je za ledino videla cerkev in župnišče.

Nad očesi postavi belo ročico, da vidi, ali že gre gospod „plebanuš“ (župnik). Žarko lice jej je sijalo, zlati lasci vili so se po belem vratu in dve čisti solzi svetile se kot dva biserja v žarkih očesih. Lepa je bila kot gorska vila, nježna kot mlada rožica.

Po stezi na celini od drenove goščave sem sprehaja se starec. Počasi se je zibal. V levi roki je imel klobuk, v desni plav robec, s katerim si je brisal čelo. Zdaj je postal in gledal proti okiški gori, zdaj spregovoril z mimo idočim kmetom. Potem je nadaljeval korake proti dvorcu. Ta starček je bil gospod plebanuš Ivanič, star prijatelj Istvaničev.

Ivanič je bil prava anakreontiška duša, a v mladosti dijak veseljak. Kadar je v semenišču pri dramatiški predstavi igral vlogo kakega veseljaka šaljiveca, pokali so od smeha tudi rajresnejši gospodje kanoniki. Kot bogoslovec je bil prebrusil „per pedes apostolorum“ celo Hrvaško, dà, razveselil je večkrat tudi štajerske in kranjske „fajmoštre“ s svojim tankim grlom. V njegovi okrogli glavici nabrala se je bila velika množina pesmic, napitnic; zato je bil kesneje po vsej okolici znan kot „perpetuus kuče-gazda“ (stoloravnatelj). Istvanič ga je pogostoma vabil v goste, saj so bili Ivanič, Istvanič in Ferketič sošolci v semenišču.

„Hvaljen bodi Jezus!“ pozdravi ga Jelka, ko se je približal vrzeli in mu poljubi roko.

„Na veke, drago dete!“ odvrne jej smehljajoč se starček.

„A kaj je to per amorem Dei? Moja Jelica joče? Zakaj, drago dete?“ upraša jo gospod župnik in poboža jo v lice.

Jelica ni na to nič odgovorila, le vzdihnila je.

Ta nem odgovor ni zadovoljil starčka. Hotel je izvedeti celo resnico in kadar je trebalo kaj izpraševati, znal je gospod župnik Ivanič to kot mojster.

Prijel je deklico za ročico, sprehajal se ž njo po vrtu, izpraševal jo, opazoval jo izpod klobuka, da je konečno izvedel od deklice, kaj jo takó zeló boli.

Prišedši do vrat vrta, vzame gospod župnik ščepec, obriše se z modrim robcem, pogladi Jelko nježno po glavici in reče: „Ne boj se, drago dete! Ne jokaj! — Vse bo prav!“

Tako sta prišla v dvor.

„Hvaljen bodi Jezus! Spectabilis amice!“ spregovori župnik, odloži klobuk na stol in si gladi trebuh.

„Na veke, admodum reverende amice!“ odvrne mu Istvanič.

„Ali je tvoja otava pokošena!?“ upraša župnik Istvaniča.

„Je, hvala Bogu!“ odgovori ta, „a kakšne novice prinašaš iz Zagreba?“

„E!“ dodá župnik — „nekaj se kuha“.

„Vraga se kuha! Bodi miren bratec! Jaz ne verujem ničesa“.

„Miruj, neveren Tomaž!“ reče Ivanič in gre s sklenjenima rokama k oknu, na katerem se je svetil beli mesec; „miruj! Svet je okrogel, vrti se, zato mora priti zopet na staro! Slepci bodo gledali, gluhei slišali. Nekaj bo, gotovo bo. Tirolec, naš „bezirksvorstand“, se nekam vedno praska za ušesom, — in jaz imam dober nos!“

„Naj se Tirolec praska kakor hoče, jaz nič ne verujem, a ti s tvojim nosom pojdi z Bogom, saj se je stokrat že goljufal!“ Župnik se je nehoté prijel za nos. Ne vem, ali ga je piknil komar, ali se je hotel prepričati, če je njegov nos res tako fin.

Ali se je prepričal? Kaj hočete, saj je bil „perpetuus kuče-gazda“.

Ivanič se obrne in kakor da je pozabil na svoj fin nos, reče prijatelju:

„Amice! Ali veš, da je mladi Ferketič prišel domov?“

„Vem!“ zamrmra Ištvaníč in sede v naslonjač — „kaj zato! Mene to ne briga!“

„Ti si strašen človek, amice! — Ti še vedno pihaš staro kašo. Kje so zdaj Ilirci, kje Madjaroni? — A tebi rojijo po glavi še vedno stare komedije,

— zató se ne upaš nič dobrega. A Ferketič je poštena duša ! “

„E naj bo ! Brate, pusti to ! Danes nisem dobre volje ! Jelica ! “ zakliče Ištvanich, „prinesi luč, Štefič naj prinese vina, — a ti postavi na mizo karte za „marijaš“, si placet admodum reverendo amico ? “ — obrnivši se proti župniku — „do večerje ? “

„Fiat voluntas tua, spectabilis amice ! Naj bo ! “ pritrdi Ivanič in bobna s prsti po zlati tobačnici.

Jelica je prinesla luč in karte ter bojazljivo pogledala na župnika. Ta namežika z desnim očesom, z glavo malo prikima in se modro obrne na peti.

Starčka sedeta za mizo, župnik premeša karte, a Jelica natoči obe kupici vina.

Ko je Ištvanich vzdignil karte, potegnil je župnik iz kupice, potem pa začne deliti karte.

„Dvajset „pik“ ! “ zakliče Ištvanich, misleč, da je častitega nasprotnika že premagal.

Nič ne pomaga, amice ! Vierziger ! Vierziger ! — štirideset „tref“ ! — smeje se župnik svojeji zmagi. Starčka sta igrala dalje, dalje pila in bila po mizi, — a Ištvanich je vse zgubljeval.

„Amice ! “ spregovori župnik, ko je pobil Ištvanichevo desetico, „amico ; res midva sva že stara ! “

„Res stara ! — dvajset „karo“ ! odvre Ištvaníč, vzdignivši karto.

„A otroci hitro rasto. Kaj nimaš več „aduta“? dostavi hitro župnik, videč, da je Jelica odšla v svojo sobo.

„Nimam „aduta“ ! E, kaj hočemo, otroci rastó, dà ! “ vzdihne Ištvaníč.

„Res tvoja Jelica — jaz bi rekel — je za možitev zrela ! “ reče župnik.

„Je, je ! “ odvrne lakonično Ištvaníč.

„Poslušaj, spectabilis amíce ! da bi videl mladega Ferketiča ! — Lep mladeníč ! “

„E, naj bo ! “ odreže se Ištvaníč.

„Kakšne besede so te ? Naj bo, naj bo. Ali ni Vladko sin najinega součenca, — “ spregovori gorko župnik in položi karte na mizo.

„Mojega nasprotnika, — kateri me je — “ poskoči Ištvaníč.

„Zdaj, spectabilis amíce ! — de mortuis nil nisi bene ! “

Po teh besedah sprazni Ivanič kupico in nadaljuje :

„Ferko ! Naši stari Hrvatje so bili vedno ljudje svoje volje, vedno trde glave — a tudi žive krvi. Hrvat je kakor kremen, in kadar udari kresilo ob kremen, poskočijo iskre iz njega. Tako je bilo s teboj in s pokojnim Ferketičem. Oba poštena človeka, a gledala sta se kakor pes in mačka. Ferko ! to ni krščansko, to ni prav od tebe, da si

tako trd, kot kamen. Tvoja Jelica ljubi Vladka, Vladko ljubi Jelico. Pusti to staro komedijo, katero so pozabili celo zagrebški vrabci. Zdaj pridejo novi časi, boljši časi. Hrvatje bodo srečnejši, pa — ako si moj prijatelj, kakor „in illo tempore“, daj Jelico Vladku. Dixi!“ dostavi svojemu govoru župnik njuhajoč.

„A ti govori, kar ti je volja, pridiguj, če hočeš do sodnjega dne: kakor Hrvatje ne dobé svojih pravic, tako tudi Vladko ne dobi Jelice. Na mojo plemenitaško vero, dokler ne zagrmi stari turopoljski top na gradu Lukaveu, Jelica ne bo Vladkova. Punctum!“ Tako je ugovarjal Istvanič in se jezen sprehajal po sobi.

Prijatelja se nekako mrzlo poslovita.

Mesec je že visoko plaval. Pod vrbami je tiho žuborel potoček in jabolko na vrhu cerkve se je svetilo v mesečini, kakor zlato.

Na njo je gledal gospod župnik, kakor na zvezdo vodnico, ko je korakal prek ledine proti Drenovi goščavi, kimal je z glavo in mrmral: „Hm! turopoljski top!“

IV.

Veste li, kako je, kadar se povrne slepecu vid, gluhonemcu sluh in govor, materi sinek, ljubčku ljubica, zemlji spomlad? Oh vse to ni nič, nič proti onemu blaženstvu, kadar se narodu povrne svoboda, — zlata svoboda! Slepec bi zami-

žal in zajokal, ko bi se mu pokazal pred očmi božji svet; gluhonemec bi zaklical glasno, da bi z jednim samim glasom naznanil svetu vse misli, vsa čustva, ki se mu rodé v glavi in katere občuti srcé; zavest bi ga zapustila, ko bi mu prišlo do ušes toliko milih, sladkih, prej neznanih glasov; mati bi s solzami veselja obrosila sinu; ljubček bi pozdravil ljubico z gorkim poljubom; zemlja se odene v krasno zeleno-pisano obleko, polno dišече-čega cvetja: a narodu — kadar se narodu povrne ono, kar mu je podelila vsemogočna volja božja, kedar se mu povrne svoboda, oh narodu je tedaj, kakor bi ga vzdignila nevidna roka iz morske globočine do vrh nebá; narod bi tedaj hotel poljubiti zvezde, objeti oblake, s solzami bi hotel ogreti vsak kamen, prepevati z vsako ptico, z vsakim metuljem bi rad zletel v krasni, svobodni božji svet, on sam svoboden — srečen.

A kako je bilo še le pri srcu Hrvatom — ljutim svatom, od pamtiveka svobodnjakom? Kakó jim je bilo pri srcu, kadar je stara gospodinja, zlata svoboda zopet potrkala po tolikih jalovih letih na hrvaška vrata — ej to povej mi, roka moja, pero moje?

Ne, pero moje, tega ne pravi mi! Vem, kralato si, ti bi se zgubilo v ono, kar je bilo, v ono, kar še bode. A preteklost hrvaška, oh — to je kri in solza, a bodočnost? Bog jo vé, Bog jo daj dobro!

Stoj, ne zaidi v daljni svet, kajti namenil sem se, pisati le o turopoljskem topu.

Ljudje božji, da bi bili videli zdaj gospoda župnika !

Starčku se je mešalo, v resnici mešalo.

No, saj to res ni šala.

Pomislite samo, Hrvatje so dobili zopet ustavo, a stari Ivanič je bil strašen ustavaš. On se je vrgel „na vrat na nos“ v vrtinec visoke politike ; naočniki so mu ves dan čepeli na nosu, misli so mu rojile po glavi, kakor črviči po vodi, kadar jih ogreva solnce ; verujte mi, gospod župnik je porabil vsak teden šest lotov tobaka za nos več, nego navadno, da razvedri zmešano glavo.

In k temu še nesrečni turopoljski top ! Ivaničevemu srcu je bila Jelica mila, saj jej je bil kum. Vsaka njena solzica, — kakor bi padala na srce, vsak njen smehljaj — odpiral je starčku raj.

A Jelica je vsak dan bolj blede, vedno žalostnejša, Ištvanich pa še vedno trd ; župniku poka srce, a — turopoljski top bi mogel vse to poravnati.

Kako je ta mučil sivega starčka !

Vsako noč se mu je prikazoval v snu.

Zdaj je plazil zeleni top po zemlji, upiral svoje črno oko v starčka, kakor da se mu roga. Zdaj ga je hotel starček prijeti, da ga zažge, a topu so zrastle nenadoma perutnice, da leti pred starčkom in — odleti.

Zdaj leži top pri cesti nabit, da bi ga kdo zažgal. Župnik pride po cesti, zeleni top se mu klanja, rekoč: „Zažgite me, admodum reverende domine! jaz sem nabit!“ — Ali, ko je hotel pritakniti gorečo šibico, zvali se top z groznim smehom v mlako in gospod župnik za njim, t. j. župnik je padel s postelje.

„Hudimani top! kje si?“ zavpije Ivanič in si tiplje komolec, „a Miškec bi moral vedeti“.

Da, Miškec Bedenikovič je moral vedeti.

A kdo je Miškec?

Plemenitaš seveda, a pod širokim turopoljskim klobukom, v priprosti domači jopi, no človek poštenega srca, bistre glave in rekel bi, gotovo pismen človek, če tudi je znal le za silo podpisati svoje ime.

No v resnici pismen človek.

Pa kako bi tudi ne bil, l.o. je mlajši njegov brat kaplanoval pri sveti Klari? To ni šala.

Vsi ljudje so ga spoštovali in uprašali za svet, pa tudi gospôda je rada spraznila pri njem kako kupico in se pri tem spominjala lepih starih časov, ko je po Hrvaškem še cvetel tobak in je igrala v Gorici turopoljska godba.

A Miškec je znal o starih časih pripovedovati silno veliko, dà, on nam je znal pripovedovati, kakó je bil Turčin pod Gorico, a to ni tako lahko pomniti, ker je od tistega časa preteklo že veliko vode po Savi.

Zató se ni čuditi, da je imel Miškec med svojci, kakor se pravi, veliko „avtoriteto“.

Župnik je sporočil Miškecu, naj pride k njemu.

In prišel je.

„Hvaljen bodi Jezus! gospod župnik! Kaj zapoveduje Vaše gospodstvo?“ pokloni se Miškec, držeč svoj klobuk v desnici.

„Na veke! Amen!“ odvrne župnik. Čujte, dragi Miškec, Vam so znane naše šege in stare navade, povejte mi, kako je bilo nekđaj na Turovem polju?“

„Znam, hvala Bogu!“ reče nekako ponosno Miškec in nadaljuje: „Ah lepi so bili stari časi, nikdar jih ne bo več!“

„Bodo, bodo, ako Bog dá. Ali slišite, znate-li vi za turopoljski top, za „štuk“ na gradu Lukavcu?“

„Jaz sem plemenitaš in da bi ne vedel za lukaški „štuk“! In še kakó znam. Jaz sem ga celo jedenkrat zažgal, a takrat — takrat, ko so bili stari časi, ko nismo še kadili višnjevega listja, ampak hrvaški tobak. Ah lepi stari časi, nikdar — nikdar jih ne bo več!“ vzdihoval je Miškec.

„Tedaj veste zanj?“ pretrga župnik njegovo jadikovanje o davno minolih časih, „recite mi hitro, kaj je to?“

„A gospod župnik, da bi tega ne vedeli? E! Vaše gospodstvo se hoče šaliti z menoj“ — prego-

vori Miškec s smehom, češe se za uhom, nagnivši glavo.

„Res, ne znam!“ odvrne župnik in segne zamišljen v zlato tobačnico.

„E, če gospod župnik ne vedó, hočem pripovedovati jaz, kar znam“, govori Miškec, sede na stolico in nadaljuje radovednemu župniku: „Pred dolgim dolgim časom je bilo hudo hrvaškeje zemlji, a tudi nam Turopoljcem. Gospod nam je pošiljal raznih šib, s katerimi nas je tepel: lakoto in točo in sušo in kugo. Najhujša nadloga pa so bili Turki, ki ne verujejo ne v Boga ne v vraga. Turčin je bil hujši kakor kak razbojnik. Kakor kobilica nam je vse pojedel, vse vzel, ženo in otroke in staro in mlado. Ta pesoglavcec ni pokončeval samo ljudem, kar je mogel, celó hišam božjim ni prizanašal, ampak počenjal je tudi v cerkvah vsakovrstnih pregreh. Pripoveduje se, da je spal na svetem oltarju, svoje konje pa napajal iz kropilnika. Prihajali so z veliko vojsko na konjih, peš in s „štukom“ do Turopolja.

A Turopoljci so brusili sabljice in rekli: „Ne udamo se in se ne udamo!“ Ženske so grele vodo in rekle: „Tudi me se ne udamo, temuč pokrstimo Turka!“ Mnogo škode je storil Turek, mnogo vasij požgal, da se je Turovopolje kadilo, kakor goreča pipa. Mi smo — to je naši očetje, a tudi žene so šle v kastele in gradove, pa žene so krstile Turčina z vrelo vodo, a kdor se ni pustil

krstiti, odnesla ga je turopoljska sabljica h vragu. Turki niso bili dobre volje, a njih generali in cela vojska so se povrnili v pogansko domovino. Pozabili pa so „štuk“, in to je tisti „štuk“, ki stoji še dandanes na gradu Lukavcu“.

„Tedaj stoji še tam?“ upraša Ivanič.

„Stoji, stoji“, odvrne žalostno Miškec, „nek-daj je bil čist in svetel, siromak, da je človek videl v njem svoje brke; takrat, ko je bila kaka slavnost v Turovem polju, takrat je moral počiti „štuk“, a vsi korteši so klicali: „Livat!“ Veselje je bilo takrat, veselje v hrvaškeji zemlji, polič starega je veljal le groš, a puranov je bilo kakor vrabcev. Zdaj pa, zdaj je žalostno, vse dremlje, tudi stari „štuk“ na Lukavcu dremlje kje v prahu. Moram domov. Želim lahko noč gospodu župniku“, končuje žalostno Miškec in se odpravi.

„Bog daj lahko noč! Bo že bolje, oče, bo!“ dostavi Ivanič.

„O ja!“ zakima z glavo Miškec in odide.

V.

Zima mine, spomlad pride,

Oh dolga je, — žalostna je zima, ko je sreč takó samo, a vzdihuje za drugim srcem. Kedar gledaš sivo prevlečeno nebo, bi skoraj dvomil, da je tam gori kaj usmiljenja; kedar gledaš, kakó se sipljejo na zemljo bele plahtice, zdi se ti, kakor da je vsaka plahtica kamen, ki ti pada na sreč.

Teško je bilo Jelici, teško Vladku; starec je varoval kot zmaj jedinico svojo.

Samo jedenkrat sta se mlada srečala, ne z besedo, ker jima starec ni pustil, ne s srcem, ker srci ste bili vedno združeni, temveč z očesom, z molitvijo, pesmijo pred licem božjim, v cerkvi.

O božiču sta se videla, o božiču skupaj prepevala, v božiču ju je v duhu blagoslovil stari župnik.

Pustimo zimo. Spomlad je; krasna, mnogo krasneja spomlad kot poprej.

Lastovice so že prihajale, a „bezirksvorstandi“ so odhajali.

Sabljice so žvenketale, pesmi so se glasile, a staroslavne pravice so ustajale iz groba.

V Turovempolju je danes posebno veselo.

Ni ceste, po katerej ne bi drdrale gosposke kočije.

Kot strele leté kočije, a v kočijah sede bradači, sabljači, gosposki, lepi hrvatski možje.

Ni bilo krème pri cesti, v kateri ne bi se zbirali korteši, možje s sabljico za pasom in se z rujnim vincem pripravljali na važno zgodbo.

Kakšno zgodbo?

Občinstvo „incliti campi nobilium de Turo-polje“ se zbira, da se „restavrira“.

Tudi Miškec je sedel v krèmi, a okoli njega mnogo kortešev.

„Da ! jaz vam pravim, to ni šala !“ pregovori Miškec, spraznivši kupico.

„Poslušajmo, poslušajmo !“ oglašé se korteši.

„Jaz vam povem ter vam povem, kar je pravica, to je pravica“, nadaljuje Miškec.

„Dà resnica !“ dostavi Ivica Mikulin, nagnivši se nad kupico.

„A naša pravica mora biti taka, kakoršna je bila v starih časih“, nadaljuje Miškec in loputne z roko po mizi.

„Takó je in nič drugače !“ loputnejo za njim vsi po mizi.

„Bog živi našega dragega Miškeca“, povzdigne Ivica Mikulin polno kupico.

„Bog ga živi !“ odzovejo se korteši in kupice zažvenknejo.

„Hvala bratje !“ zahvaljuje se Miškec. „Vidite, Kranjec nosi škornje, a mi Hrvatje čizme ; bakovaško vino je belo, a okiško črno, vsaka stvar ima svojo posebnost. Tako tudi pravica. Drugačna je nemška, drugačna je hrvaška pravica !“.

„Resnica je !“ zakima Mikulin.

„Resnica, resnica !“ vsi za Mikulinom.

„Zató pazimo, bratje. Naš gospod župnik, —“ nadaljuje Miškec bolj tiho, a vsi stiskajo glave skupaj in šepetajo : „Čujmo !“ — „naš gospod župnik je fina glava“.

„E, trinajst šol, ni šala !“ dodá Mikulin.

„On se razume v te visoke reči. On mi je

rekel, da daves nam pové gospôda, da smo zopet dobili stare pravice. Rekel mi je tudi gospod župnik, da tega ne verujmo. Pravica imá svoje posebnosti, kar mi gotovo znamo — “.

„O! znamo, znamo!“ pritrdé vsi korteši.

„Tudi naše turopoljske pravice imajo svojo posebnost“, govori dalje Miškec in primakne modro kazalec nosu.

„Čujmo, čujmo!“

„Gospod župnik“ — nadaljuje Miškec svoje tajno modrovanje, „zná za starínska pisma pod pečatom komeškim v našem kaštelu, a v tih pismih stoji zapisano, da vsakrat, kadar se imajo vršiti stare pravice, mora počiti stari „štuk“ na gradu Lukavcu, drugače pravica ne velja nič. Gospod župnik je to čital“.

„A, vidiš ti! Vražja posebnost“ — zakima Mikulin z glavo, izprazni kupico in doda: „Modra glava gospod župnik“.

„Pa zakaj mora počiti baš „štuk“, tega ne razumem, ko se strelja na prazno!“ pristavi Blaž Gljivarec, mlajši človek, ki je služil pri Leopoldovcih.

„E!“ reče Mikulin, „kedar stoji pisano tako pod pečatom“.

„Mora počiti, boter Blaž!“ nadaljuje Miškec. „Vi ste pameten mož, bili ste tudi dosti po svetu, to je, Bog in duša, resnica; ali naša pravica je

pravica. Kar je pisano, to je pisano, a mi vemo za svoje pravice ! “

„O vemo ! “ vsi složno pritrjujejo.

„E, kedar je pravica, naj počí top ! “ pokori se Blaž javnemu mnenju.

„Držimo se tega, bratje ! “ zagrmí Miškec „dokler ne počí, ne verujemo ! “

„Ne verujemo ! “ vsi.

V tem zdrdra zelena kočija, prava ropotarnica, mimo krčme ; v njej je sedel gospod Ivanič.

„Bog živi gospoda župnika ! “ skoči Mikulin.

„Bog ga živi ! “ kriče korteši vsi vprek. Ivanič se zahvali s smehljejem. Miškec mu nekaj namigne, kočija gre dalje, a za njo vsi korteši v zbirališče.

* * *

„Zdaj znate, gospoda moja, da imamo zopet stare hrvaške pravice“, prične govoriti skupščini z vzvišenega mesta novoizvoljeni komeš (župan turopoljski).

„Nič ne znamo ! “ oglasi se glas izmed kmečkih kortešev, menda Miškec, ki je vedno gledal župnika, sedečega mirno pri kraju.

„Nič ne znamo ! “ zagrmí za svojim vodjo vsa skupščina.

„Tedaj vam jaz, hoc tempore komeš (župan) turopoljski, povem, da smo dobili stare pravice ! Živile hrvaške pravice ! “

Nekateri gospodje so pritrdili, a korteši so bili tiho.

„Tedaj, verujete, da jih imamo?“ upraša začudeno komeš skupščino.

„Ne verujemo!“ zagrmí Miškec.

„Ne verujemo!“ ponové vsi.

Komeš stisne z rameni, gospoda tudi.

Jedini Ivanič se v kotu smehlja in njuha.

„Kaj je to?“ zamrmra komeš gospôdi: „quid volunt isti homines?“

„Naj povedo, illustrissime!“ zakliče Ivanič iz kota.

„Dà, dà!“ zagrmé korteši, „Miškec, Miškec naj govori!“

Tišina nastane.

Izmed kortešev stopi Miškec, v desnici drži klobuk, z levico pa sabljo.

„Naj nam oprostí Vaše gospodstvo, da ne verujemo; mi poznamo svoje pravice“ —

„Živio Miškec!“ zavpije skupščina.

„Mi nismo pismeni ljudjé, ali pisano je in dokazano pod resničnim komeškim pečatom, da naša pravica nič ne velja, dokler ne počí „štuk“ na gradu Lukavcu. Tako; zdaj vé vse, Vaše gospodstvo. Brez zamere!“ Miškec se prikloni in gre ponosno na svoje mesto, kjer so ga pozdravili z gromovitim: „Živio! Livat!“ in ga vzdignili od tal. Komeš in gospoda se debelo gledajo, nevedé, kako se je bil zamešal lukavaški top s komeškim pe-

čatom v turopoljske svobodščine; konečno udarijo v velik smeh.

„A, le smejte se vi, le smejte!“ šepeta Miškec tovarišem, „poznamo mi svoje pravice!“

„Ali si jih, Miškec! na desno in levo!“ zamrmra veselo Mikulin.

„Ali dragi možje!“ začne gospod komeš.

„Živio turopoljski „štuk“, živio!“ zagrmí nakrat iz sto grl.

Ko — jaz ne znam“ — hoče nadaljevati komeš.

„Živio turopoljski „štuk“, živio!“ pretrga zopet glas iz sto grl.

Jezen se ta obrne k Ivaniču: „Quid sum facturus? Kaj naj storim?“

„Fiat voluntas eorum! Naj se jim izpolni želja“, odgovori hitro župnik.

In pandur (redar) nabije na zapoved komeševo stari top.

Zopet je zavladala tišina,

Zdaj se je imelo odločiti, ali so Turopoljci dobili zopet stare pravice.

V tem se pripelje stari Ištvaníč, pride v skupščino, čudi se, da je vse tako tiho, ker danes je bil namenjen govoriti, mnogo govoriti.

Že se hoče popeti na vzvišeno mesto, ali ko —.

„Bum!“ zagrmí ves campus nobilium.

„Živio! živio! živio!“ glasi se od vseh strani.

„Živile stare pravice!“ zavpije zdaj Miškec in vsa njegova četa.

A Ištvanich se v resnici vzdigne na vzvišeno mesto, govoril je o starih pravicah dolgo, lepo, ognjeno, da se „Livat“ in „Živio“ usipa od vseh strani.

Prva skupščina se dovrši.

„Lepo je govoril gospod Ištvanich, res lepo!“ reče Miškec tovarišem domov gredé, to je v krémo.

„Lepó, le to je manjkalo, da ni govoril tudi o „štuku,“ dodá Mikulin.

„Da, to je manjkalo!“ pritrdé vsi.

„Spectabilis amice!“ reče župnik Ištvanichu, ko je hotel stopiti v kočijo, „turopoljski top“ je počil a po plemenitaški tvoji veri mora biti Jelica Vladkova“.

Ištvanich osupne.

„K — kaj! — ti tedaj si skuhal to vražjo kašo? — Ti si — admodum reverende amice. —“

„Jaz admodum reverendus amicus sem turopoljski kanonir! ha, ha, ha!“ odvrne Ivanič, držeč se za trebuh.

„Pojdiva skupaj — k meni — k večerji!“ govori Ištvanich. Odpeljala sta se oba v Ištvanichevi kočiji.

Ištvanich ni pregovoril ne besedice.

„Jelica!“ zakliče domov prišedši, „reci Štefiču, naj gre k mlademu gospodu Ferketiču: jaz

ga prosim, naj pride hitro, ker imam ž njim opraviti važno opravilo“.

Jelica je odšla, pa se povrnila.

Oče se je sprehajal zamišljen, župnik je opazoval muhe, Jelica je hotela oditi v svojo sobo.

„Ostani tukaj, Jelica!“ reče resno Ištvanich in se še vedno sprehaja.

Mladenka se je tresla.

Nekdo potrka na vrata.

Jelici sili vsa kri k srcu, opirala se je na šivalno mizico.

„Svobodno!“ zakliče Ištvanich, Vladko vstopi, pokloni se in hoče spregovoriti, a Ištvanich ga prehití rekoč:

„Gospod Ferketič! med mojo in vašo hišo stoji visok plot. Ako hočete, odstranimo ga, a gospod Ivanič vas jutri prvikrat okliče z mojo Jelico!“

— — — — —

— — — — —

In res, izginil je plot, še vrzeli ni trebalo.

To vam je cela historija o turopoljskem topu, a jaz jo znam, ker sem bil tudi na svatovščini in sem pil mnogo zdravic.

Dvoboj.

Iz zapiskov prijateljevih.

(*Spisal Svatopluk Čech, poslovenil J. M. Frankovski*).

Prestal sem zaporedoma v kratkem tri pravniške izpite. Moj duh se je skrčil v tej dobi malone v žepno izdanje starih in novih zakonikov, kateremu dostojna vez je bila moja shujšana in mršava vnanjost. Ako še pripomnim, da sem ves ta čas moral hoditi tudi v odvetniško pisarno, da sem se preživel, odpusti mi gotovo tudi najstrožji čitatelj, da sem se zdaj dalje časa pomudil na svoji težavni cesti do doktorske časti. Sprejel sem namreč odgojiteljsko mesto pri plemeniti rodbini na kmetih. Streseš malo s sebe prah folijantov, prevetriš svojo prenapolnjeno glavo v čistem zraku, pripraviš se polagoma na poslednji izpit — praznega časa k temu bo dovolj — in potem — no, dalje takrat nisem mislil.

Življenje moje se je spremenilo, kakor bi se ga bil dotaknil s čarodelno šibico. Prebivam v ukusno in prilično opravljeni sobici, v odleglem krilu najčudnejšega gradu, kakoršnega si je kedaj postavila romantiška domišljija. Tu siva starodavnost, tam beli primečki najnovejše dobe s stolpi, balkoni in stebri vseh slogov in vrst. Novi grajski vhod zreali svetlo svojo sliko v temnem ribniku, ki je obkrožen z mogočnim temnim drevjem. Park

okoli gradu je bolje samoraslega nego umetnega lica, kar se popolnoma ujema s podobo gradu in mojim ukusom.

Baron X. je človek zelo prijazen, rad vesel in pri tem dosti vzvišen nad predsodki svojega stanu. Soproga, nedavno umrla, zapustila mu je v tolažbo tri krasne hčere in sinčka, katerega odgojo je zdaj izročil meni.

Najmlajša baronica, Vanda z imenom, očarala me je s prvim pogledom svojega velikega, sanjavega očesa, ki je zrlo iz njenega otroško-nježnega obličja tako, da sem od zdaj v praznih urah načeečkaval svoje zakonike s slabimi risbami njene glavice, kar je seveda odlagalo moj izpit, bolj in bolj v megleno daljavo. Narisavši pol kope takih glavic, ki so si bile podobne le po uhanih, zagledal sem se, zdaj občudovanja okamenel, zdaj topeč se v zaljubljenih čustvih, v park, kjer je Vanda s svojima sestrama kakor metulj letala med temnim zelenjem. Da, uganjal sem še nespametnejše reči. Dobro, da je imela sadrova boginja pravice na moji pisni mizici zavezane oči: gotovo bila bi s svojim mečem razkosala mnog kos papirja, na katerem sem poganjal grličjo vprego zaljubljenih stihov na rame, na nedra in ročice ljubljenega dekleta.

Pri teh nedolžnih pogledih in izletih je ostala moja ljubezen. Plemstvo, katero mi je, vkljub mojim demokratiškim načelom, predstavljalo Vandino

lepoto v nekakem posebnem, vabljivem blišču, kazalo se mi je z druge strani kot neprodoren zid, postavljen med njo in menoj na veke. Nisem se upal povzdigniti k njej svojih očij. Vzdigala se je visoko nad mojim obzorjem kot prekrasna, nedosežna zvezda. V tem, ko sem se ž njenima sestrama, Olgo in Heleno, bavil dosti lahko, stal sem pred njo zmočen, kakor kak dečak, s povešenimi očmi in zardelim licem. Trudil sem se, potlačiti svoje nespametno hrepenenje na dno duše, pa neporedkoma pojavilo se je odtod v njeni navzočnosti z vzdihljajem ali gorečim pogledom. Dozdevalo se mi je včasih, kadar sem jo nagloma goreče pogledal, da tudi ona na mene upira svoje oči s prav posebnim izrazom — vendar v prihodnjem trenutku imel sem sam sebe za nerazumnega sanjača. Ta veden razpor čustev me je spremljal celó v kraljestvo sanj. Tu se mi je zdelo, da sediva z Vando sama na bregu izgubljenega otoka, pod oblakom bujnega cvetja, ter naslonjena z licem ob lice, brez skrbi gledava na daljno jadro na morju; tu zopet se mi je zdelo, da sedi kot ponosna plemka minolih dob v prekrasni nosilnici, a njene oči gledajo pod ognjenim dežjem dijamantov in biserjev brezčutno na mene, ki se kot bešen siromak s tolpo gledalcev ogibam s pota pred helebardami njenih oprod.

Zaljubljeni ljudje so slaba družčina. Gospod baron je pač skusil na meni resnico teh besed.

Strasten kadilec, hotel je sprvega tudi mene z važnimi razlogi in šaljivim nagajanjem pripraviti k temu, da bi v njegovi družbi po obedu in večerji prinašal lepo dišečo žrtev bogu Nikotinu; ko pa so se vsi njegovi poskusi do dobrega razbili na mojem globoko ukoreninjenem sovraštvu do vsega, kar je dišalo po duhanu, sklenila sva premirje pod tem pogojem, da mi je sicer „med tem“ baron prizanašal s svojimi dišečimi smodkami, da pa sem zato moral igrati žalostno ulogo kot poslušalec njegovih z oblacki dima se vrstečih anekdot. Res, žalostna uloga! Na njegove besede moram paziti vsaj toliko, da se lahko zdaj začudim, zdaj zopet nasmejem, med tem pa mi zveni v mojih ušesih kakor angeljsko petje vsaka besedica, katero je govorila Vanda pri mizi in njene oči gledajo na mene iz vsakega dimovega kolobarja.

Takó sem preživel nekoliko mesecev. Enoлично življenje! porečete. Res da, ali meni nad vse raznolično, kajti vsako kretanje Vandino, vsak mahljaj s pahljačo, vsak njen pogled in nasme, bili so mi preimenitni dogodki.

Pa odločilen prevrat je stal že pred vrati. Vstopil je nenadoma v obednico v osebi velikega mladega moža, v popotni obleki. Bil je to sinovec barona X., z imenom Artur, kateri se je bil vrnil z daljnega potovanja po svetu. Ravnikovo solnce je do rjavega opalilo njegovo obličje, a vendar ni moglo zakriti nježnosti in soglasja tega res ple-

menitega obraza. Na tem obrazu je počival včasih leden mir, včasih senca globoke otožnosti, a največkrat ga je oživiljal vesel humor z nalahko primešanim sarkazmom. In takrat so igrale njegove temno iskreče oči v posebnem, omamljivem lesku, iz katerega je odskočil neredko strasten blisk močnega duha, kakor oproščen demon. V svojem vedenju se ni oddaljeval v ničem od gospodujočih društvenih šeg, a dolgoletno občevanje z najrazličnejšimi ljudmi je zbrusilo ž njega vse malenkostne priveske, kateri nam življenje na parketih delajo mnogokrat tako smešno neslano. Na njegovem ponosnem čelu je kraljevala samo zavest, v vsakem njegovem kretanju se je kazala odločnost in samorasla nježnost. Toda na prvem mestu med njegovimi prednostmi je bil dar govora: v njegovem pripovedanju so se vrstile, hitro, kakor v kalejdoskopu, slike iz vseh delov sveta, prizori, narisani le z nekolikimi značilnimi črticami, ali takó živo, da si res pred seboj videl to bujno srednje ameriško pokrajino, s sneženimi vrhi v ozadju, on zaljubljen, španski par, plešoč fandango, opice, gugajoče se na divje prepletenih vejah.....

Kaj čuda, da je postal Artur brzo svetlo središče celega rodbinskega kroga. Povedal sem zgoraj, da je bil stari baron strasten kadilec. S to slabo stranjo si je sinovec na mah pridobil njegovo srce. Pomnožil je namreč njegovo prebogato zbirko pušilnih priprav, od kratke mornarske pipice, do

dolgega turškega čibuka, z nekolikimi pipami, izrezljanimi iz lesa, Bog vé katerega pragozda, in z izdatnimi kolobarji je povečeval dišeč oblak, s katerim se je gospod baron tako rad obkroževal dan na dan po obedu in večerji.

Tega vspeha mu nisem zavidal, rad sem mu tudi odpuščal, da je tako hitro napredoval v milosti Olginej in Heleninej s svojimi srednje ameriški pokrajinami, plešočimi Španjolkami in opicami, a po nikaki ceni mu nisem mogel odpustiti, da je upiral pri tem pripovedovanju svoje oči največ na Vando in da je ta visela z napeto pozornostjo s svojimi sanjavimi očmi na njegovih zgovornih ustnicah Postal je očitno moj tekmeč, in zdelo se mi je, da srečnejši tekmeč. Med njim in Vando se je začelo razvijati jako zaupljivo razmerje. Vedno sta imela med seboj nekatere reči, katere so terjale, bodisi nekoliko v uho šepetanih besedic, bodisi dolg, pomenljiv pogled, bodisi tajna znamenja s pahljačo in pečatnim prstanom.

Trpel sem neizrekljive muke. Hotel sem najti mir v učenju, pa ljubosumnost mi je spreminjala vrstice v tolpe zasmehujočih škratov; hotel sem zapustiti mesto svojega trpljenja, pa goreča ljubezen me je bila prikovala na grad z nerazlomnim železjem.

O, Jakob, biser vseh služabnikov, ti edini si me krepil s svojim vzvišenim vzgledom. Tudi ti si se — na stara kolena — nesrečno zaljubil: ne-

vreden predmet tvoje ljubezni je bila čvrsta kuhinjska vila, z zavihanimi rokavi in koketnim predpasnikom, katere ustnici sta bili malinam tako podobni, da ju je mladi kuhar pri pokušanju pogostoma zamenjaval z njimi. S kolikim junaštvom si prenašal muke izdanega srca! Kakor podoba tihega odpovedanja si mi še danes pred očmi v svoji pepelnati livreji, s srebrnimi gumbi in rdečimi podšivki, s svojim dolgim pepelnatim obličjem, na katerega odrvenelih potezah je kraljeval vkljub tvoji žalosti dostojen mir, dostojanstvu tvojemu spodoben. Tudi v sovraštvu proti Arturju si mi bil enak. Imenoval te je namreč некоč „pepelnično sredo“ — in take prevelike zaupnosti mu ti nikoli ne odpustiš!

Ko некоč po obedu glavo, napolnjeno z mračnimi mislimi, podpiram z rokama, potrka nekdo, in preden morem reči „dalje“, vstopi Artur, postavi se ponosno pred mene in nagovori me z nekako hladnim izrazom: „Gospod, vi ljubite Vando?!“

Ves iznenadjen ga debelo pogledam.

„Ni mi treba odgovora“, nadaljuje, „neznate skrivati svojih čustev pred drugimi, tem manje pred menoj. Nadalje imam neovrgljive dokaze, da tudi vi Vandi niste neljubi. Pri vaših nadah in pri liberalnih načelih baronovih, ni razložek stanu vaši ljubezni preveč na poti. Izprevidite tedaj, da ste mi jako nevaren tekmeč.“

Tako odločen izrek Arturjev o Vandini ljubezni k meni me je prešinil kakor blisk neizrek-ljive radosti. Glas, s katerim je to rekel, mi je bil takó prepričevalen, da so pred njim naglo izginili vsi oblaki, nakopičeni v moji duši, kakor pred žarkim solncem. Nehote skočim na noge in z radostnim pričakovanjem upiram na njega svoje iskreče oči.

Artur mahne hladno z roko. „Prosim, le sedite“, pravi ironiški. „Ni nama treba gledaliških prizorov! Poravnajva to reč celó mirno in stvarno, kakor pristojna razumnim ljudem. Izvolite-li samokres — dobro! Ako vam meč bolj ugaja, tudi s tem vam lahko poslužim. Imam na misli pa tudi nekaj posebnega, novega — “.

Razumel sem, kaj misli. „Gospod“, skočim Arturju pikro v besedo, „dvoboj smatram za blaznost, tudi v romanih že smešno“.

„Jeli vam smešno pasti v dvoboju“, zareži se Artur, „poslužim vam s tragiško smrtjo. Ubijem vas, če treba na mestu. Seveda moram s tem tudi poteptati svoje dragoceno življenje. Pa kaj mi je na tem? Vando ljubim tako strastno, da življenje brez nje za mene nima več nikake cene“.

„Ne mislite, da jo ljubite bolj od mene“, odgovorim mu živahno.

„Tem bolj“, dé on. Mislim, da sva se malone že pogodila. Sicer vam pa hočem nasvetovati celo nov, izviren način dvoboja, način tako priličen

in tako poln posebnega čara, da vas že s temi svojimi lastnostmi pridobi zase“.

Pri teh besedah potegne iz žepa usnjato toko*) za smodke, na kateri se mi nasproti reži mrtvaška glava, umetno izrezljana iz slonove kosti.

„Poglejte ti dve drobni smodčici“, pravi dalje. „Porečete, da sta popolnoma enaki. In vendar v jedni — ne vem sam v kateri — preži odurna smrt. Bujna priroda vročih dežel, katera v obistih človeških vzgaja divje, strahovite strasti, položila je tudi v nedra svojih divje krasnih ognjenobojnih cvetov izvrstna sredstva, s katerimi se dajo take strasti upokojiti. V jedni teh smodk se skriva pogubljiv rastlinski strup, do zdaj v Evropi popolnoma neznan. Jeden naju se nasrka smrti z dišečim dimom. Umrje morebiti to noč, morebiti jutri, pri močnem telesu morebiti še le pojuteršnjem. Nihče ne boče slutil uzroka njegove smrti. Zdravnik morebiti zmaje z glavo, pa saj mu za kako latinsko ime ne bo sile. Ostali tekmeč pa postane srečen na strani lepe Vande, ker v stalnost ženske ljubezni ne verujem že dolgo več. Ni-li to ljubezniv dvoboj?! Nujte, gospod! izberite — življenje ali smrt!“

Nehoté sem hotel odvrniti, da ne pušim; pa v tem strašno resnem trenutku se mi je zdelo to malenkostno. Pogledam Arturja: grozna resnoba se javi na njegovem obrazu. Z naravnost demon-

*) „t o k a“ pri panonskih Slovencih-Etui.

skim izrazom upira izpod čela name žareče oči. Strasten izraz njegovega obličja me je prepričal v tem hipu, da je zmožen, uresničiti svojo grožnjo, ter s hladno mislijo skopati svoje roke v moji krvi. Pogledal sem na usodni smodki — groza me je prešinila.

Bodisi ! odločil sem se po mučnem premisleku. Ogenj ljubezni naj vodi mojo roko. Ta norec je zmožen k vsakemu zločinu. Sicer bi Vandino roko težko da dobil — in brež nje, kaj mi je življenje ? !

S krepko roko sem vzel smodko. Artur je vzel drugo. „Tako ! “ rekel je pomirjen. „Zdaj pa si sediva nasproti in poskusiva ti izvrstni smodki. Da se pri tem ne bi dolgočasila, povem vam na kratko, kakó sta prišli v moje roke“.

Morda je malo komu šla v slast prva smodka, kako bi ta meni ! Puhala sem iz polnih ust, na vso moč, da bi le bil prej gotov. Artur je kadil mirno, po načinu znalcev, in sledeč z očmi umetno zakroggle oblačke dima, pripovedoval je tako : „Ko sem bil v Meksiki, sprijateljil sem se z nekim mladim dostojnikom. Ta se je bil zaljubil s celo strastjo južne ljubezni v krasno Juanito, rejenko nad mero bogatega velikaša, živečega v svoji prekrasni hacijendi blizu glavnega mesta. A strogi in temni don Manuel, o katerega posebnostih so krožile ne manje čudne povesti, kakor o njega bogastvu, zapiral je svojo rejenko v tem ljubeznivem

letogradu kakor v kakem samostanu. Prinašal ji je seveda blestečih dijamantov za njene črne lase, pa kaj, ker ni smela ž njimi bliščati niti na plesih, niti na šetališčih, niti na slavnih cerkvenih obhodih glavnega mesta! Kupoval ji je seveda črevljčke, kakoršnih bi se niti princezinja v bajki ne sramovala, a za te odmerjene sprehode med belim tankim stebrovjem hacijende in po stezah v parku, bilo jih je gotovo škoda! Kaj ji je pomagala sobica, napolnjena z orijentalno potrato, ko pa so oči, krasne kakor zvezde južnega neba, videle skozi okno le nebo in nemirne vršiče dreves! Pa zagledale so nekoč vendar nekaj drugega. Moj podjetni prijatelj, vabljen po slovesu o krasoti Juanilinej, utihotapil se je nekoč vkljub visokemu zidu v park hacijende. S prvim pogledom zavladatale je Juanita kot kraljica v njegovem srcu. Tudi dekletu je ugajal čedni seňor. Služka Marijana je postala radovoljna posrednica njune ljubezni. V čarokrasnih letnih nočeh je slišalo gosto listje utice šepet o ljubezni in zvestobi, sladke vzdihljaje in vroče poljube, med tem ko je na strani Marijana pozorno upirala svoje žgoče oči v sinjo temo, ter svareče pritiskala prst jedne roke na usta, z drugo pa tehtala bliščeč pesos, *) katerega ji je bil daroval moj prijatelj. Ta je hotel Juanito ugrabiti. A ona je zahtevala odločno, da naj prej poskusi svojo srečo pri donu Manuelu. Ugodil je njeni

*) zlat denar.

prošnji ter stopil z nemirnim srcem pred temnega čudaka. Ko je bil povedal svojo prošnjo, upraša ga don Manuel naglo: „A kaj ona — ali vas ljubi?“ — „Ljubi“, izmuzne se prijatelju iz ust. Don Manuel je bodeče uprl nanj svoje ledene oči in spregovoril potem z grobim glasom: „Že vidim, da ste se prikradli kot ropar v svetišče, katero sem pripravil svojemu srcu. Najprej vedite, da ne sporočim Juaniti, ako vzame vas, niti vinarja. Dalje vedite, da me le smrt loči od Juanite. Ne gledajte tako debelo: da, ljubim jo, ljubim z brezumnim ognjem pozne ljubezni. Vam je celi svet vesela zarja; meni je postal črna noč, v kateri se sveti jedina krasna zvezdica, — Juanita! Pobral sem jo pred nekoliko leti kot bedno siroto na ulicah meksiških, da bi imel vsaj jedno ljubeče bitje pri sebi: in glej! v teh nekolikih letih spremenil sem se sam v čaru njene lepote v brezumnega zaljubljenca. Odloči naj dvoboj med nama!“ Pri tem je vzel iz žepa toko z mrtvaško glavo, v kateri sta bili dve tanki smodčici. Razložil mu je grozen njun namen tako, kakor sem prej storil jaz vam in priložil: „Ako zavrnete ta dvoboj, stražil bodem Juanito od tega trenutka, kakor ujetnico. Ležem si na prag njene spalnice, in pri najmanjšem sumu uteka ali osvobojenja ustrelim njo in sebe. No, izvolite!“ Moj prijatelj je bil nekoliko strastnejši in manje se je premišljal, kakor vi, in z vsklikom: „Za Juanito smrt in pekel!“ je segel

brez obotavljanja po usodni smodki“. Tu je pretrgal Artur svoje pripovedovanje z besedami: „A vidim, da sva oba ravnokar dopušila. Namen moje povesti je izpolnjen. Z Bogom tedaj!“ Odšel je s hladnim poklonom.

Ni treba široko popisovati, v kakih čustvih me je pustil. Bilo mi je slabo! Mislil sem, da strašen strup že deluje v mojih žilah. Trudil sem se zastonj, preplašiti strašne misli o grobu in bodočnosti za njim s tem, da sem si predstavljal ljubeznivo Vando, kakó na križ moje gomile obeša venec svežih cvetlic, pri njem moli in plaka. Ukrenil sem tudi o svojem imetju. Sporočil sem najboljšemu prijatelju v pismu svoje imenje, skladajoče se večinoma iz rokopisov in dolgov. Hotel sem tudi svoje pesmi pomnožiti z „o d o n a s m r t“; pa radi prevelike razburjenosti sem stolkel le dve kitici. K večerji nisem šel; Jakob me je izgovoril z boleznijo. Zaspal sem proti jutru.

Ko sem se za belega dne prebudil, čutil sem se precej okrepčanega. Dogodki učerajšnjega dne so se mi javili kakor strašne sanje. Pepelnati Jakob je stal pri moji postelji z zajutrekom. „Kaj dela gospod Artur?“ uprašam nehote. „Ta?! odvrne Jakob zaničljivo. V postelji še leži. Pred njim na mizi leži samokres in nekaka toka z mrtvaško glavo. Dober ukus — kaj? Ko sem stopil k njemu, pokazal je na mrtvaško glavo in me uprašal: „Kaj je to?“ Odgovoril sem: „Mrtvaška

glava“. „Ni res!“ — on na to — „to je strežaj, ki naznanja, da gospôda ni doma, in grdo režeč še pristavlja, da niti sam ne ve, kam se je gospôda podala. — „S tem je mislil mene“. Pri tej opombi je Jakob sklonil glavo kakor človek, ki je vaje trpeti krivico.

Aha! premišljuje po svojem ciničnem načinu o smrti, sem si mislil. Strup deluje. No, hotel je sam svojo pogubo. Škoda njegove neizmerne nadarjenosti! In moj tekmeec se mi je začel javiti v mnogo prijazniši luči.

Kakó pa sem se začudil, ko sem pri obedu zapazil Arturja veselega in zgovornega, kakor druge kratí. Ali je takó močne narave? Ali sem morebiti le jaz otrovan? Ko so se po obedu smodke prižigale, jel je Artur baronu do besede praviti povestico, katero je bil učeraj pravil meni. Ko je prišel na mesto, kjer je segel njegov meksiški prijatelj po smodki dona Manuela, zagledal se je srpo na mene in nadaljeval takó: „Pa don Manuel je zadržal smejoč njegovo roko in rekel: „Prestali ste skušnjo. Ljubim Juanito le kot oče. Le iz očetovske ljubezni do nje, in ker sem po grenkih skušnjah zgubil zaupanje do ljudij, hotel sem se prepričati, ali vas k njej vabi resnična ljubezen ali pa le moje bogastvo. Zdaj pa vzemite kot moj zet katerokoli teh smodk — obé sta neškodljivi!“

„Kakó ? “ vskliknil sem nehote, „ti smodki sta bili obe neškodljivi ? “

„Seveda“, odvrnil je Artur z lahnim nasmehom, „popolnoma neškodljivi, a k temu izvrstni, prav taki, kakoršnih imam v tej toki vedno nekoliko. Upam, nadaljeval je, podavaje mi odprto toko s smodkami, „da nekatere ž njih zdaj v naši družini popušite, ko sem vas, kakor sem bil obljubil tu-le stricu, spravil čez prvi, bodočim kadilcem tako težki poskus.....“

* * *

Kadarkoli posetiva Arturja pl. D. in njegovo krasno soprogo Olgo, rojeno X., ne pozabi on nikoli, ponuditi mi smodko iz svoje z mrtvaško glavo okrašene toke, katero jaz rad vzamem. Moja žena pa ga v šali kara : „Brez tebe ne bi se celo življenje priučil tej napaki“. Na to pa on smejoč odvrne : „Molči, sestričina, molči ! Saj bi tudi brez moje pomoči brezdvomno do danes živa duša ne vedela o njegovi vroči ljubezni do tebe ! “

